

Tajnikovo poročilo o delovanji „Maticе Slovenske“

v dobi od 28. aprila 1886 — 13. aprila 1887.

Doba od zadnjega rednega velicega zboru zvršila se je za naše društvo precej ugodno. V mirnih sejah je reševal odbor predmete, ki so se tikali v pretečeni dobi društvenega življenja in obstanka. V zmislu društvenih pravil sta v ta namen sestavljena odseka, gospodarski in pa književni, v prvi vrsti poklicana, o vseh važnejših zadevah, ki se tičejo društvenih namenov, posvetovati se in nasvete dajati. Odboru je le naloga dana, dotične nasvete po najboljšem prepričanju v društveno korist spreminjati v sklepe. Poprijel se je tedaj nazora: odsekoma, gospodarskemu in književnemu, bodi prepuščena, važnejša naloga: pripravljati za društvo imenitnejše nasvete, o njih preudarjati in posvetovati se; odbor jih le rešuj in v sklepe spreminjaj. Odseka naj bi se tedaj pogostejše shajala, ker jima pripada več in važnejšega dela. Odbor ima mimo tega ondi svojo prvo in zadnjo besedo, kjer mu je po pravilih izključljivo dana. Z ozirom na povedano je imel odbor v pretečeni dobi le tri seje, namreč: 12. maja, 9. oktobra 1886 in 12. februarja 1887; odseka pa: gospodarski mimo pogostih krajših razgovorov jedno daljšo sejo 27. januarja in književni tri, namreč: 26. maja, 3. novembra 1886 in 11. januarja 1887. Niti v področje odborovo, niti v ono obeh imenovanih odsekov spadajoči predmeti, ki so se pa vendar manj ali več tikali Maticе, treba je bilo reševati v pododsekih navlašč za to osnovanih. Take pododseke si je osnoval, oziroma še imel odbor v Kopitarjevi zadevi in pa v zadevi izdavanja staroslovenskih spominkov. Da se ves nepotrebnim aparat primerno skrči, pri vsem tem pa stvar vendar ne trpi, določilo se je književnemu odseku število sedmih, gospodarskemu pa število treh članov. V književnem odseku naj bodo šolniki, zastopniki vseh tukajšnjih srednjih in pa nižjih šol. Skušnja uči, da redoma ne kaže odsekom privzemati unanjih članov, deloma ker sploh večinoma ne utegnejo, deloma ker je včasih nujna rešitev kacega nepričakovano došlega predmeta najboljše sredstvo.

Glavni nalogi društveni, izrečeni v 1. §. dr. pr., Matica pripomagaj slovenskemu ljudstvu do višje naobraženosti z vsakoletnim izdavanjem primernih in v pristopni slovenščini pisanih knjig, skušal je odbor po moči ustrezati. Matica je izdala lani troje društvenih knjig, tolikega obsega, kakor še nikoli poprej. Društveniki so dobili: 1. Letopis za l. 1886. Uredil Fr. Levec. 8°, 302 str. 2. Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih. Spisal Ivan Vrhovec. 8° 283 str. 3. Koča za vasjo. Iz Poljskega po Kraszevskem prevel † L. Gorenjec-Podgoriški 8° 323 str. Letopis imel je isto obliko, podobno sestavo in vsebino s prešnjimi že običajnimi Letopisi. Zbornikovim željam, naj se mu obseg primerno krči, skušalo se je po moči ustrezati. — Z „Ljubljanskimi meščani“ podala je Matica svojim društvenikom knjigo kulturno-historičnega obsega, ki je menda dobro došla. Želji,

v zboru že večkrat poudarjani, naj bi Matica izdajala vsako leto tudi kaj leposlovnega, mislil je odbor vstreči s tem, da je izdala Matica „Kočo za vasjo.“ Omenjena knjiga je izšla kot I. zvezek „Zabavne knjižnice“ v manjši, takim knjigam priročnejši obliki. Leposlovna tvarina s „Potovanjem okolo sveta“ započeta, z „Lovčevimi zapiski“ nadaljevana, ima se sedaj vnovič in dosledno nadaljevati

Tudi letos izda Matica troje knjig. 1. Letopis za l. 1887 v običajni sestavi in če mogoče, še bolj skrčenega obsega, kar se tiče poročila o društvu samem; urednik mu bo prof. Levec. 2. Kot II. zvezek „Zabavne knjižnice“ Gogoljeve „Mrtve duše ali Čičikove doživelosti“ v † L. Gorenjca prevodu. Prevod je skrbnejši, jezik glajši, kakor „pri Koči za vasjo“: Knjiga bo obsezala 16—18 tiskanih pol. 3. Kot tretjo knjigo ima odbor na razpolaganje dr. Lampetov „Uvod in priprava v modroslovje“ na popularni podlagi in preračunjeno tudi za nestrokovnjake, da se seznanijo s prvimi in glavnimi pojmi te mej Slovinci še malo poznane vede. Knjiga ima obsezati krog 10 tiskovnih pol, rokopis pa izgotovljen, biti čez mesec dnij. — Da se nepotrebnim zamudam izogne in društvenikom boljše postreže, ukrenil je odbor, da naj se tudi letos tiskarsko delo razdeli mej tri tiskarne, s katerimi se imajo o svojem času skleniti gledé cene natančno določene pogodbe, da ne bo pri izplačevanju nobenih zadržkov.

(Dalje prihodnjič.)

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

56.

Riža na Kitajskem in drugej.

Riža je kitajska narodna hrana. Mnogo milijonov ljudi jo je vsak dan. v mnogih krajih siromak vse leto skoro drugega ne pokusi, kakor rižo. Na narodnem prazniku, ki ga je cesar Chen-nung pred štiri in pol tisoč leti ustanovil, ima riža najglavnejšo ulogo. Na ta praznik mora vladajoči cesar sam rižo posejati, ostalo potem navadni delavci dodelajo. Kar zraste na tej njivi, daruje se molikom. To praznovanje ima pred vsem drugim ta namen, da ljudstvo spozna veliko ceno poljedelstva, zato pa se je ono na Kitajskem uže v davnem času visoko popelo. Tudi je živa potreba, da Kitajska marljivo obdeluje polje svoje, prvič zato, ker je močno obljudena, toraj treba leto na leto mnoge hrane, drugič zato, ker je zemlja sem in tje zeló neugodna poljedelstvu. Vzlasti puste so južne pokrajine, ki jih še solnce nemilo žgè. Mnogo rodovitnejše so severne pokrajine, kjer so tudi do 3000' visoke gore prav do vrha obdelane.

Nobena zemlja na svetu ni tako prikladna in prirejena za pridelovanje riže kot Kitajska. Vse kitajske ravnine so polne tekočih voda in umetnih kanalov. Voda se lahko napeljuje na polje, zato riža bujno raste. V južnih pokrajinah jo dvakrat na leto pridelajo, in po zimi tudi še razno zelenjav na isti njivi. Kedar se oglasi

spomlad, in je zelenjav pospravljena, pripravijo njivo za prvo rižo. Najpreje jo preorjé z lahkim jednostavnim plugom, ki ga vlačí močen bivol. Človek in žival bro-dita po blatu; to delo zeló utrují in je nezdravo. Potem njivo prevlečejo s kratkozobo brano, da se kepata prst zdrobi in zrahlja, ker v taki zemlji mlade sadike bujno rastejo. Te sadike imajo uže pripravljene na posebnem, jako pognojenem prostoru. Kedar je čas, lepo jih poru-jejo in znosijo na njivo. Delajo za čudo brzo in spretno. Eden gré in risa luknjice po kraju, kamor se imajo sa-dike posaditi, drugi jih donaša in pometava, in nazaj gredé jih varno potika v vlažno prst. Sadike stojé po 10—12 col druga od druge. Na to napusté vode na njivo, tako da stojí nekaj col visoko, in to ponavljajo od časa do časa. V južnih krajih prične se žetev s početka julija. Preden je prva riža dozorela, pripravili so uže novih sadik za drugo posaditev, kajti koj, ko je riža po-žeta, njivo preorjé, prevlečejo, prerahljajo in sadike po-sadé. Druga riža dozorí novembra meseca.

V nekaterih krajih je poletje prekratko, da bi mogli z ene iste njive dva pridelka dobiti, toraj ravnajo tako-le: Kedar so meseca majnika posadili prve sadike, potem počakajo nekaj tednov, na to gredó in vmes posadé sadik uže za drugo žetev. Te druge sadike so zeló sla-botne in počasi rastejo, ker jih prve preveč dušé. Kedar dozorí prva riža in jo požanjejo, takrat so druge sadike komaj po črevlju visoke. Sedaj brzo in varno okopljejo njivo, potrosijo z drobnim gnojem, in ob takem rav-nanju zrela je tudi druga riža o pravem času.

Dokler riža raste, stojé njive vedno pod vodo. Na terase napeljujejo vodo s premnogih gorskih studencev, na one njive pa, ki so više kot reke, potoki in kanali, napeljujejo vodo s kolesi na korce, ki jih gonijo ali ljudje, ali živina, vzlasti bivoli. Kmet veliko trpí pri tem delu. Kedar žanje rižo, brodi skoro do kolen po vodi in blatu, zato rad boleha.

Rastlinstvo na Kitajskem še ni preiskano, toraj ne vemo, ali riža raste divja ondi, ali ne. Kultura riže je jako stara, ne samo na Kitajskem, ampak tudi drugej. V sv. pismu se nikjer riža ne omenja, toraj meni De Candolle, da se je pridelovanje v Indiji nekaj pozneje začelo, kakor na Kitajskem. V Indiji so našli divjo rižo na več krajih. Vodne rastline imajo navadno vrlo široko domovino, in je zato verjetno, da je riža pred kulturo rastla daleč po prostorih južne Azije, od Kitajske do Belgalske, in da so jo najpreje začeli na Kitajskem vzgojevati, potem še le v Indiji.

Z Indije se je širila kultura riže le polagoma na zahod, tudi to je čisto naravno, ker riža potrebuje za uspeh svoj posebnih pogojev. Okolo leta 1000 pred Kr. nahajamo rižo na Babilonskem. Od tu je potrebovala riža več stoletij, preden je prišla v dolove Evfratove, ker jo tu nahajamo še le okolo 400 l. pred Kr. Ob tem času je peljal Aleksander vojsko svojo v Indijo, in Grki so še le ob tej priliki se upoznali z rižo. V toplejše močvirne kraje Sirske so vpeljali rižo še le ob Kristo-vem rojstvu, in v Egiptet dve ali tri sto let pozneje. V

starih egipetskih spomenikih ni sledu riži, tudi je še ni bilo ondaj, ko je Strabon v Egiptet prišel.

V osmem stoletju dospela je riža v Evropo. Kedar so se Arabci na Španjolskem oddehnili od vojska, po-prijeli so se dela, in so spremenili malone vso svojo zemljo v prekrasen vrt, v pravi raj. Kakor so Arabci uže v Aziji in v Egiptu rižo na debelo pridelovali, tako so jo začeli koj tudi saditi po dolovih Guadiane, Gua-dalquira in okolo Valencije. Blizu Valencije se vidijo še dandanes kanali, ki so jih Arabci za namakanje polja izkopali. Sijajni uspeh, ki so ga Arabci z rižo na Špan-jolskem imeli, nagnil je v prvi polovici petnajstega sto-letja pojedine poljedelce na Italijanskem, da so tudi oni začeli rižo saditi. S početka šestnajstega stoletja pre-gnali so Španjolci Arabce s svoje domovine, ter so pre-vzeli sami vzgojevanje riže, in od tam so jo 1522. leta prenesli v Lombardijo, kjer se je kmalu na daleč raz-širila.

Zavoljo riže so se morale mnoge suhe in zdrave ravnice spremeniti v nezdrave močarine, v gnjezdo mno-gih bolezni, in to je prisililo vlade, da so začele zabra-njevati nevarno širjenje riže. Milanska in Benetke ste izdali 1594. l., in Bologna 1599. l. odredbe proti riži. V Napolju, kjer so Španjolci rižo vpeljali, odredili so 1763. l., da se riža ne sme saditi pri nobenem mestu bliže kot dve milj, in ta odredba je kmalu naredila konec tej novi veji poljedelstva okolo Napolja. S slič-nimi odredbami mogli so pridelovanje riže omejiti na Italijanskem zgolj na one kraje, kjer je zemlja uže sama po sebi močvirna. Tudi na Španjolskem, kjer so rižišča morala vsaj eno miljo oddaljena biti od obljudenih mest, začelo je pridelovanje riže pešati, tako da se dandanes samo okolo Valencije na debelo prideluje. V Francosko so vpeljali rižo v šestnajstem stoletju, in so jo dolgo pridelovali po raznih ugodnih krajih. Pozneje so jo po-pustili, in to vzlasti zato, ker niso znali po žetvi vode z njiv odpeljavati. Tudi po drugih deželah obdržalo se je pridelovanje riže samo po močvirnih krajih, kakor na primer na dolnjem Ogerskem in na južnem Ruskem. Sploh pa se more reči, da je riža v Evropi od početka pa do danes bolj nazaj šla kakor naprej.

Politične stvari.

Anton vitez Schmerling in pa Edvard grof Taaffe.

V boju za narodno enakopravnost imajo avstrijski Slovani kazati le redko kedaj nekoliko malega vspeha. — Tudi sedanja vlada, vkljub obljubi svoji, da bode enako-pravna vsem narodom, le redkokedaj pokaže, da nam vsaj načeloma hoče biti pravična, ako izvzamemo vse do sedanje naučne ministre Taaffejeve dôbe.

Tak izraz pravičnosti bila je naredba pravosodnega ministerstva z dne 23. septembra 1886., v kateri se za pražko nadsodnijo določuje, da se morajo tje dospevše česke pravde tudi pri tej nadsodniji obravnavati v če-ščini.